

The Gleaner

Vol 11 (1974)

Αφιέρωμα στον Κ. Θ. Δημαρά

Η «Ίρις ή Τα Νυν Ελληνικά». Το περιοδικό της Ιονίου Ακαδημίας

Αικατερίνη Κουμαριανού

doi: [10.12681/er.9409](https://doi.org/10.12681/er.9409)

Copyright © 2016, Αικατερίνη Κουμαριανού

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Κουμαριανού Α. (2016). Η «Ίρις ή Τα Νυν Ελληνικά». Το περιοδικό της Ιονίου Ακαδημίας. *The Gleaner*, 11, 363–375. <https://doi.org/10.12681/er.9409>

Η «ΙΡΙΣ Ή ΤΑ ΝΥΝ ΕΛΛΗΝΙΚΑ» Τὸ περιοδικὸ τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας

Ἄν ὑπάρχουν δυσκολίες, κάποτε σχεδὸν ἀξεπέραστες, προκειμένου νὰ ἀνασυνθέσουμε, σὲ ὅλη της τὴν πληρότητα, τὴν ἱστορία τοῦ «Λόγιου Ἑρμῆ», τοῦ περιοδικοῦ ποὺ δέσποσε ἐπὶ μιὰ δεκαετία, 1811-1821, στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ, φυσικὸ εἶναι νὰ πολλαπλασιά- ζονται οἱ δυσχέρειες ὅταν ἡ ἔρευνα στρέφεται σὲ περιοδικὰ φύλλα μὲ περιορισμένη χρονικὴ διάρκεια καὶ ἄνιση, οὐσιαστικὴ, παρουσία. Ἐν- τούτοις, τὰ τελευταῖα, παρὰ τὴ μειωμένη ἀκτινοβολία τους, εἶναι ἀπα- ραίτητο νὰ μελετηθοῦν ὡς πρὸς τὶς συνθῆκες ἔκδοσης, τὸ περιεχόμε- νο καὶ τὴν ἀπήχηση, θετικὴ εἴτε ἀρνητικὴ, ποὺ προκάλεσαν γιατί καθὼς ἐκφράζουν ποικίλες καὶ διάφορες τάσεις συντελοῦν νὰ γνωρίσουμε ἀσφα- λέστερα τὸ φαινόμενο (ἑλληνικὸς προεπαναστατικὸς Τύπος).

Στὴν κατηγορία τῶν περιοδικῶν ποὺ δὲν ἀκτινοβόλησαν, γιὰ δια- φορετικούς τὸ καθένα λόγους, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἡ χρονικὴ τους διάρκεια στάθηκε περιορισμένη, συγκαταλέγονται δύο φύλλα ποὺ ἐκδόθηκαν στὰ 1819 στὸ Παρίσι, ἡ «Ἀθηνᾶ» καὶ τὸ «Μουσεῖον» καθὼς καὶ τὸ περιο- δικὸ «Ἴρις ἢ Τὰ Νῦν Ἑλληνικά», τοῦ ὁποῖου ἡ ἀναμενόμενη ἔκδοση στὸ Λονδίνο ἀναγγέλθηκε ἀπὸ τὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» στὸ τεῦχος 8, τῆς 15 Ἀπριλίου 1819.

Μέσα στὸ 1819 παρατηρεῖται ἐντυπωσιακὴ, γιὰ τὰ ἑλληνικὰ δε- δομένα, ἀύξηση στὸν ἀριθμὸ τῶν ἑλληνικῶν φιλολογικῶν περιοδικῶν μὲ ταυτόχρονη διεύρυνση τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου ὅπου ἐκδίδονταν. Ἔως τὸ 1819 ἡ Βιέννη μονοπωλοῦσε τὸ σύνολο τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογρα- φικῆς δραστηριότητας μὲ τὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» καὶ τὸν «Ἑλληνικὸ Τη- λέγραφο» ποὺ συνέχιζαν ἀπὸ μερικὰ χρόνια κιόλας, δεκαπενθήμερο φιλολογικὸ περιοδικὸ ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς», τρισεβδομαδιαῖο εἰδησο- γραφικὸ φύλλο ὁ «Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος», τὴ σταδιοδρομία τους στὴν αὐστριακὴ πρωτεύουσα. Στὴ Βιέννη ἄλλωστε εἶχε ξεκινήσει, γιὰ λόγους γνωστούς ποὺ δὲ χρειάζεται νὰ ἐπαναλαμβάνονται κάθε φορά, ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφία: ἡ ἐφημερίδα τοῦ Γεωργίου Βεντότη, στὰ 1784, τὴν ὑπαρξὴ τῆς ὁποίας γνωρίζουμε ἀπὸ ἔμμεσες μαρτυρίες ἢ

«Ἐφημερίς» τῶν ἀδελφῶν Μαρκιδῶν - Πουλιῶν, 1790-1797· τὸ φύλλο τοῦ Εὐφρόνιου Πώποβιτς «Εἰδήσεις διὰ τὰ Ἐνατολικά μέρη», 1811, ἐνῶ μέσα στὴν πρώτη δεκαετία τοῦ 19ου αἰῶνα μᾶς εἶναι γνωστὲς καὶ ἄλλες ἐλληνικὲς προσπάθειες ποὺ ἀπέβλεπαν, μὲ τὴν ἄδεια τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν, νὰ προχωρήσουν στὴν ἔκδοση ἐλληνικῶν ἐφημερίδων.

Πρώτη φορά στὰ 1819 κυκλοφοροῦν ἐλληνικὰ περιοδικὰ φύλλα ἔξω ἀπὸ τὴ Βιέννη ὅπου ἐντούτοις δὲν ἀνακόπηκε ἡ δημοσιογραφικὴ προσπάθεια τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ μέσα σὲ τοῦτο τὸν χρόνο ἐκδόθηκαν δύο ἀκόμη φιλολογικὰ περιοδικά: ἡ «Καλλιόπη» τοῦ Ἀθανάσιου Σταγειρίτη, 1819-1821, καὶ ὁ «Φιλολογικὸς Τηλέγραφος», ἀπὸ τὸν ἐκδότη τοῦ «Ἑλληνικοῦ Τηλεγράφου» Δημήτριο Ἀλεξανδρίδη. Στὸ Παρίσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «Ἀθηνᾶ» καὶ τὸ «Μουσεῖον», ἐκδίδεται ἀπὸ μιὰ δυναμικὴ ομάδα νεωτέρων λογίων ποὺ κινοῦνται στὸν κύκλο τῆς κοραϊκῆς ἀκτινοβολίας, ἡ «Μέλισσα», τὸ περιοδικὸ ποὺ ἐκπροσωπεῖ θέσεις προωθημένες σὲ θέματα καίρια τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὄχι μόνον φιλολογικὰ.

Ἔτσι, τὸ σύνολο τῶν ἐλληνικῶν φύλλων ποὺ κυκλοφόρησαν μέσα σὲ τοῦτο τὸν χρόνο φθάνει τὰ ἑπτὰ ποὺ γίνονται ὀκτῶ μὲ τὴν προσθήκη τοῦ περιοδικοῦ «Ἴρις» τοῦ Λονδίνου. Καὶ εἶναι ἐνδεικτικὴ ἡ ἀριθμητικὴ αὐτὴ αὔξηση ὅσο καὶ ἡ γεωγραφικὴ κατανομὴ γιὰ τὶς διεργασίες ποὺ πραγματοποιοῦνται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ σὲ περισσότερα ἐλληνικὰ περιβάλλοντα τῆς «διασπορᾶς». Σὲ τούτη ἄλλωστε τὴ φάση τῶν ἐλληνικῶν πνευματικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀναζητήσεων καὶ ἀναμετρήσεων, ποὺ συμπίπτει μὲ ἔξαρση τῆς μάχης τῶν φυλλαδίων, τὰ ἐλληνικὰ δημοσιογραφικὰ φύλλα μπῆκαν πλησίον στὸν ἀγῶνα, προβάλλοντας τὶς διαφορετικὲς καὶ δισταμένους ἀπόψεις τῶν ομάδων ποὺ τὶς ἐκφράζουν καὶ τὶς ἐκπροσωποῦν.

Δὲ νομίζω ὅτι εἶναι πλέον ἀνάγκη ἀπαραίτητη νὰ ἐπισημαίνεται στὶς σχετικὲς μὲ τὸν Τύπο ἐργασίες μας ἡ συμβολὴ του γιὰ τὴν ἀποτελεσματικώτερη γνωριμία καὶ γνώση τῶν ἱστορικῶν φαινομένων. Ἡ σημασία του ὡς πηγῆς γιὰ τὸν μελετητὴ εἶναι αὐτονόητη ἀφοῦ ἡ ἀνάγνωσή του δίνει τὴ δυνατότητα τῆς πληροφόρησης σὲ μιὰ κλίμακα ἐκδηλώσεων ποὺ ἀνάγονται σὲ κάθε ἔκφραση τῆς ἱστορικῆς διαδρομῆς ἑνὸς λαοῦ. Προκειμένου γιὰ πολιτικὰ ρεύματα, γιὰ τὴν κίνηση τῶν ἰδεῶν, γιὰ ἀλλαγὲς ποὺ συντελέσθηκαν σὲ νοσοτροπίες καὶ συμπεριφορές, γιὰ κοινωνικοὺς μετασχηματισμούς, ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἡ μελέτη τοῦ Τύπου παρέχει πρώτης γραμμῆς ὕλικὸ ποὺ βοηθεῖ νὰ γνωρίσουμε ὄχι μόνον τὸ εὖρος τῶν φαινομένων ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμβέλειά τους, τὴν ἀπήχηση

καὶ τὴν ἀκτινοβολία τους σὲ μιὰ δοσμένη ἱστορικὴ στιγμή. Πολλὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα ποὺ δὲν εἶχαν, σὲ πρώτη προσέγγιση τουλάχιστον, τὸ ἀνάλογο βᾶρος ὥστε νὰ γίνουν ἀντικείμενο ἱστορικῆς ἐπεξεργασίας, κινδυνεύοντας νὰ διαφύγουν ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς ἱστορίας, ἐπισημαίνονται καὶ ἀξιοποιοῦνται χάρις στὴν καταχώρισή τους μέσα στὸν Τύπο. Ἡ πραγματικότητα τῆς κάθε ἱστορικῆς περιόδου, οἱ πραγματικότητες στὴν καθημερινότητά τους μποροῦν νὰ ἀποτιμηθοῦν ἀσφαλέστερα διὰ μέσου αὐτῶν τῶν ἄμεσων καταχωρίσεων. Αὐτὲς βοηθοῦν νὰ ἐκτιμήσουμε ὀρισμένες διαδικασίες, ὅπως π.χ. τὴν ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴ θέληση τοῦ νομοθέτη καὶ στοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἐφαρμόσθηκε ὁ νόμος· ἢ τὴν λειτουργία τῶν θεσμῶν καὶ ὅ,τι προσδιορίζει τις πιθανές ἐλλείψεις τους εἴτε τίς δοσμένες ἀντιστάσεις τους, κλπ.

Αὐτονόητο εἶναι ὅτι μὲ αὐτὲς τίς προϋποθέσεις ἡ ἐπεξεργασία τῶν προσφερομένων στοιχείων μπορεῖ, σὲ μεταγενέστερα στάδια νὰ ὀδηγεῖ σὲ γόνιμες προεκτάσεις δεδομένου ὅτι τὸ ὑλικὸ αὐτὸ καθὼς εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ δευτέρας φροντίδες καὶ συνεπῶς ἀναλλοίωτο ἀπὸ ἐπεμβάσεις μέσα στὴ ροὴ τοῦ χρόνου, διατηρεῖ αὐτούσια τὴ σφραγίδα τῆς ἐποχῆς στὴν ὁποία ἀναφέρεται. Ἡ ἀποτίμηση καὶ ἡ ἀξιολόγηση τῆς προσφορᾶς παραμένει πάντα στὴ διάκριση ἀλλὰ καὶ στὴν κρίση τοῦ ἐκάστοτε χρήστη ὁ ὁποῖος, συνδυάζοντας τὰ στοιχεῖα τῆς ἱστορικῆς ὕλης, προχωρεῖ πρὸς θετικώτερους καὶ συνθετώτερους ἀπολογισμούς.

Οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς ἰσχύουν κατεξοχὴν γιὰ τὸν Τύπο στὶς ἀπαρχές του, ὅταν λειτουργοῦσε μὲ μορφή λιγώτερο ἐξαρτημένη καὶ ἐξεζητημένη καὶ πάντως ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τίς πολυποικίλλες διεργασίες ποὺ τὸν χαρακτηρίζουν ἀπὸ τὸν 19ο καὶ ἰδίως στὸν 20ο αἰώνα. Σὲ τούτη, τὴν πλέον πρόσφατη φάση τῆς ἱστορίας του, ὁ Τύπος ἔχει φθάσει νὰ λειτουργεῖ μέσα ἀπὸ πολύπλοκες, πολυσύνθετες, προωθημένες διαδικασίες ποὺ τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ ἐπενεργεῖ συχνὰ μὲ δυνατότητες καθοριστικὲς στὴ διαμόρφωση τῶν ἱστορικῶν φαινομένων καὶ στὴν ἐξέλιξη τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν.

Στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ», τχ. 8, 15/4/1819, 307-308, δημοσιεύθηκαν τὰ ἀκόλουθα, δύο κείμενα, τὸ ἓνα ἀγγλικὸ καὶ τὸ ἄλλο ἐλληνικὸ, μὲ τὰ ὁποῖα γινόταν γνωστὴ στὸ ἐλληνικὸ ἀλλὰ καὶ στὸ ξενόγλωσσο κοινὸ ἡ προσεχῆς ἐκδοση τοῦ περιοδικοῦ «Ἰρις ἢ Τὰ Νῦν Ἑλληνικά», στὸ Λονδίνο:

(Ἰρις ἢ Τὰ νῦν Ἑλληνικά)

A Periodical work, written in ancient or modern Greek only, and by Natives of Greece; the principal object of which is to make

the Friends of the Greek Nation acquainted with the present state of the knowledge amongst them, and with their endeavours for their regeneration. The Publication of the Work will be by way of Subscription. A Number a Month, of Four Sheets in Quarto, will be published. Three Shillings and Sixpence will be the Price of each Number. Subscriber's Names will be received by Mr. Murray, Albemarle Street.

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

Τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους ἡ πρὸς τὰ φῶτα ὁρμὴ ἄρχισε νὰ προσηλόνῃ σπουδαίως τῆς φωτισμένης Ἑδρώπης τὴν περιέργειαν. Γνωστὴ λοιπὸν ἡ σωτήριος αὐτῆ κίνησις, ὅσον προβαίνει, νὰ γίνεται καὶ δυνάμεις ἅμα νὰ προσκτᾶται εἰς ἀξίησιν, ἥδη μάλιστ' ἐν ᾧ μία καὶ μόνη θερμομορφὸς φωνὴ ὑπὲρ τῶν δικαίων τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον εἰς τὸ ἄλλο τῆς Οἰκουμένης ἀντηγεῖ θριαμβεύουσα, χρέος εἶναι ἑλληνικώτατον.

Μὲ τοιοῦτον διπλοῦν σκοπὸν, νὰ ἀναγγέλλῃ δηλαδὴ α', ἀλλὰ μὲ ἀδέκαστον φρόνημα εἰς τοὺς φίλους τῆς Ἑλλάδος τῶν γνώσεών της τὴν κατάστασιν καὶ τοὺς εἰς τὴν ἀναγέννησίν της ἀγῶνας, καὶ β' νὰ διαδίδῃ μὲ πατριωτικὴν δραστηριότητα εἰς τὴν πάτριον γῆν τὰ καλὰ τῆς σοφῆς Ἑδρώπης, ἀλλ' ἰδιαίτερος τῆς Βρετανικῆς, ὑπεροτάτης ἕδρας Μουσῶν καὶ ἐλευθερίας, Σύγγραμμα ἑλληνικόν — ἸΡΙΣ, ἢ ΤΑ ΝΥΝ ΕΛΛΗΝΙΚΑ — ἀπὸ τοὺς Λονδινίους τύπους προκύπτει, ἐκδήμιον Ἑλλήνων σπουδῆ καὶ συνδρομῆ ἀνδρῶν φιλελλήνων.

Τέσσερα φύλλα εἰς δ' ἅπαξ τοῦ μηνὸς εἶναι τῆς Ἰριδος ἡ περίοδος, τρία Σιλλίνια καὶ ἥμισυ, ἡ τιμὴ των, καὶ οἱ Συνδρομηταὶ καταγράφονται παρὰ τῷ Βιβλιοπώλῃ κυρίῳ Murray, Albemarle Street, ἐν Λονδίῳ.

Προτοῦ προχωρήσω στὴν παράθεση καὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων πού θὰ ἐπιτρέψουν νὰ προσδιορισθοῦν, στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ, οἱ συνθῆκες μὲ τίς ὁποῖες πραγματοποιήθηκε ἡ ἔκδοσις τῆς «Ἰριδος», — ἐφόσον τελικὰ πραγματοποιήθηκε —, θὰ ἤθελα νὰ σχολιάσω τὸ ἑλληνικὸ κείμενον τῆς «Προκήρυξης», διαφοροτικὸν ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν κείμενον τῆς ἀγγελίας.

Σταματῶ στὴν πρώτη παράγραφο γιὰτὶ αὐτὴ δημιουργεῖ πρόβλημα, πρὸς διευκρίνησιν. Εἶναι σαφὴς ἡ πρόθεσις τοῦ συντάκτη νὰ προσελκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστη σὲ δύο σημεῖα. Τὸ πρῶτον, εἶναι ἡ «πρὸς τὰ φῶτα ὁρμὴ τοῦ ἑλληνικοῦ Γένους». Ἐνοια γνωστῆ, γνωστὸ τὸ περιεχομένον της, δὲ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ πέρα ἀπὸ τὴν ἐπισήμανσίν

της εφόσον τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ ἐπιδιώξεις μαζί με τὶς ἐπιτεύξεις γιὰ τὴ διάδοση τῶν «φώτων» ἀποτελοῦν πλέον γιὰ τὸν ἑλληνισμό δοσμένη πραγματικότητα. Τὸ δεύτερο σημεῖο, μέσα στὴν ἴδια παράγραφο, θὰ χρειασθεῖ νὰ μᾶς ἀπασχολήσει, με διαφορετικὸ τρόπο. Ὑπάρχει καταρχὴν ἡ παρότρυνση τοῦ συντάκτη — κι αὐτὴ λίγο - πολὺ κοινὸς τόπος — πρὸς τοὺς συμπατριῶτες του νὰ ἐνισχύσουν ὅσο γίνεται τὴν «σωτήριον» αὐτὴ κίνηση. Στὴν αἰτιολογία του ὅμως, θέλοντας νὰ δείξει ὅτι τώρα ὁ χρόνος εἶναι ὁ ἀρμοδιώτερος γιὰ τέτοιου εἴδους ἑλληνικὲς ἐξορμήσεις, προσθέτει: «... ἤδη μάλιστα' ἐν ᾧ μία καὶ μόνη θερμουργὸς φωνὴ ὑπὲρ τῶν δικαίων τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον εἰς τὸ ἄλλο τῆς Οἰκουμένης ἀντηχεῖ θριαμβεύουσα...».

Ἀναφέρθηκα λίγο πρὶν στὴ σημασία τοῦ Τύπου προκειμένου γιὰ καταχωρίσεις ποὺ δίνουν τὴν δυνατὸτητα στὸν σημερινὸ ἀναγνώστη νὰ προσεγγίσει ἄμεσα σχεδὸν τὶς πραγματικότητες μιᾶς συγκεκριμένης ἱστορικῆς περιόδου. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν προσέγγιση παρέχει ἡ ἀνάγνωση τῆς φράσης αὐτῆς ποὺ ἀνάγεται σὲ θέμα εὐρύτερου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος. Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ συντάκτης θέλησε νὰ ἀποτυπώσει μιὰν ἄκρως ἐνδιαφέρουσα — γιὰ τὴν δοσμένη στιγμή — ἐπικαιρότητα ἀν κρίνουμε μάλιστα ἀπὸ τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο τὴν προβάλλει. Καὶ τὸ γεγονὸς ἀκόμη ὅτι ἀναφερόμενος στὴν «θερμουργὸ φωνή» θεωρεῖ ἀπαραίτητο νὰ προχωρήσει σὲ περαιτέρω ἐπεξηγήσεις, δίνει τὸ δικαίωμα νὰ δεχθοῦμε πὼς πρόκειται γιὰ πράγμα γνωστὸ, τουλάχιστον σὲ ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ κοινοῦ πρὸς τὸ ὁποῖο ἀπευθύνεται ἡ «Προκήρυξις».

Δὲν εἶναι στὶς προθέσεις ἐτούτης τῆς ἐργασίας, σ' αὐτὴ τουλάχιστον τὴ φάση της, νὰ ἐξαντλήσει τὸ θέμα, εφόσον βέβαια δεχόμεστε πὼς ὑπάρχει θέμα γιὰ περαιτέρω διερεύνηση. Οὔτε γιὰ τὴν ἐξακριβίωση τῆς ταυτότητας τῆς «φωνῆς», οὔτε γιὰ τὸν καθορισμὸ, με τὴν βοήθεια καὶ ἄλλων πηγῶν, τῆς σημασίας ποὺ εἶχε τυχὸν περικλείσει τὸ μήνυμά της. Ἄν θελήσουμε πραγματικά, προωθώντας τὶς ζητήσεις μας, νὰ ἐπεκτείνουμε τὴν ἔρευνα με σκοπὸ νὰ προσδιορίσουμε τὴν ἱστορικὴ συγκυρία ὥστε νὰ μπορέσουμε νὰ ταυτίσουμε τὴν «φωνή» με κάποια προσωπικότητα ἢ με κάποια κίνηση τῶν καιρῶν θὰ περνούσαμε σὲ ἄλλο στάδιο τῆς ἔρευνας. Μένει συνεπῶς τὸ πρᾶγμα σὲ ἐκκρεμότητα¹.

1. Οἱ προσπάθειες ποὺ σημειώνονται στὰ χρόνια ἐτοῦτα στὴν Εὐρώπη γιὰ τὴν ἀνασύνταξη τῶν δυνάμεων τοῦ «φιλελευθερισμοῦ», στὴν Ἀγγλία -

Γαλλία ἀλλὰ καὶ στὴν λοιπὴ Εὐρώπη, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν σχεδὸν ὀλοσχερῆ κάμψη τοῦ κινήματος στὸ γύρισμα τοῦ αἰῶνα καὶ ὡς τὰ 1815,

Ξαναγυρίζω στα σχετικά με την έκδοση της «Ίριδος», σημειώνοντας ότι στοιχεία προερχόμενα από ελληνικές και ξένες αρχαιακές πηγές, α) από το Τμήμα Χειρογράφων της ΕΒΕ και β) από το Αρχείο του έκδοτικού οίκου J. Murray του Λονδίνου, και τα όποια παραθέτω πιο κάτω, επιτρέπουν τώρα να προσδιορισθούν ακριβέστερα πρόσωπα που είχαν την πρωτοβουλία για την έκδοση του φύλλου, όσα ασχολήθηκαν με τα πρακτικά προβλήματα της έκδοσης και εκείνα που επρόκειτο να αποτελέσουν το έπιτελεϊο των συνεργατών του. Τα στοιχεία δὲν εἶναι οὔτε τόσο πολλά οὔτε τόσο πλήρη για να ικανοποιούν όλες τις ἀπορίες μας. Ἔστω και περιορισμένα, εἶναι ἐντούτοις χρήσιμα γιατί καλύπτουν μιὰ ζήτηση ἀναπάντητη ἀπὸ καιρὸ· και ἐπειδὴ μαζί με ἄλλα ἐπίσης ὀλίγα που δημοσιεύθηκαν πρόσφατα, προάγουν τις γνώσεις μας γύρω ἀπὸ τὸ περιοδικό².

Γιὰ πολλά χρόνια μόνο μεταγενέστερο στοιχείο στὴν διάθεσή μας ἀναφορικά με τὴν έκδοση τῆς «Ίριδος» παρέμενε ἡ πληροφορία τοῦ Ν. Μοσχόπουλου σύμφωνα με τὴν ὁποία «Un exemplaire [de l'Iris] serait conservé dans la bibliothèque du British Museum»³. Ὁ Μοσχόπουλος δὲν πρόσθεσε τίποτε περισσότερο σὲ τούτη τὴν με ἀρκετὴ ἀσάφεια ἄλλωστε διατυπωμένη πληροφορία και συνεπῶς δὲν μπορούμε να ξέρουμε ἀν τὴν ἐστήριζε σὲ προσωπική του γνώση ἢ τὴν ὕφειλε σὲ κάποιαν ἄλλη πηγὴ, τὴν ὁποία πάντως δὲν ἀναφέρει. Ἡ ἀκόμη, μήπως συμπερασματικά θεωροῦσε ὅτι ἐφόσον ἡ έκδοση τῆς «Ίριδος» εἶχε ἀναγγελθεῖ στὸ Λονδίνο φυσικὸ ἦταν κάποιος ἀντίτυπος να βρισκόταν κατατεθειμένο στὴν Βιβλιοθήκη τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου. Σημειῶνω ὅτι ἡ προσωπική μου ἔρευνα στὴν βρετανικὴ βιβλιοθήκη δὲν ἐτελεσφόρησε.

Προκειμένου λοιπὸν να ἀνασυνθέσουμε τὸ ἱστορικὸ τοῦ περιοδικοῦ θὰ βασισθοῦμε, για τὴν ὥρα τουλάχιστον, σὲ ὅσα στοιχεία παρέχουν οἱ προαναφερθεῖσες ἀρχαιακές πηγές. Στὸ ἀρχεῖο τοῦ έκδοτικοῦ οἴκου

μποροῦν να δικαιολογήσουν τὴν ἐκδοχή ὅτι ἡ ἀναφορὰ τοῦ Δ. Σχιῶα στὴν «θερμουργὸ φωνή» και ὁ ἐνθουσιασμός τὸν ὁποῖο προσπαθεῖ να μεταδόσει στους ἀναγνώστες τῆς «Προκήρυξης», εἶναι δυνατὸ να ἀπηχοῦν τὰ ἀνανεωμένα κηρύγματα τῶν «φιλελευθέρων» κύκλων και ὄχι, ἀναγκαστικά, τις ἀπόψεις μιᾶς συγκεκριμένης προσωπικότητας.

2. Βλ. τὸ δημοσίευμα τοῦ Στερ. Φασουλᾶκη "Ἐνα γράμμα τοῦ Δ. Γ. Σχιῶα πρὸς τὸν Α. Μονστοξιδῆ. Guilford και «Ίρις», «Μνημοσύνη», 6, 1976 - 1977, 153 - 158.

3. Ν. Moschopoulos, *Historique de la presse grecque*, στὸ «Bulletin of the International Committee of Historical Sciences», ἀρ. 9, Ἰούλιος 1930, τ. II, τχ. IV, 643.

Murray ὑπάρχει «Κατάλογος» τῶν ἐκδόσεων του γιὰ τὸ ἔτος 1819, ὅπου διαβάζουμε κάτω ἀπὸ τὴν ἀναγραφὴ «Jan. 1819. Works in press», τὸ ἀγγλικὸ κείμενο τῆς ἀγγελίας τῆς «Ἰριδος», ὅπως ἀκριβῶς δημοσιεύθηκε στὸν «Λόγιο Ἐρμῆ» τοῦ Ἀπριλίου 1819. Σὲ ἄλλο τευχίδιο τοῦ ἴδιου χρόνου καταχωρίζεται πάλι ἡ ἴδια ἀγγελία κάτω ἀπὸ τὴν ἀναγραφὴ: «Mr. Murray has the following works nearly ready for publication». Στὸ ἴδιο Ἀρχεῖο βρίσκεται καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἀκολουθεῖ, χρονολογημένη στὶς 4 Δεκεμβρίου 1818. Εἶναι γραμμένη γαλλικά, συντάκτης τῆς εἶναι ὁ Δημήτριος Σχινᾶς καὶ ἀποδέκτης ὁ ἐκδότης Murray. Θέμα ἔχει τὴν προσεχὴ ἔκδοσι τῆς «Ἰριδος»⁴.

[Δημήτριος Σχινᾶς πρὸς J. Murray]

Monsieur,

Nous avons dernièrement parlé par rapport au Journal Grec en question, des caractères qu'on devait employer en son impression et de l'imprimeur qui nous en pourrait fournir les meilleurs. Il me paraît de vous avoir entendu dire que vous vous servez, pour vôtre «Museum Criticum», de l'Imprimerie de l'Université de Cambridge, et, à vous dire vrai, la forme des caractères Grecs à la Porson me plaît très peu. Au lieu de cela, je viens de m'informer que Mr. Valpy est ici l'imprimeur le plus parfait pour le grec et je serais d'avis que nous l'ayions en mire plus qu'aucun autre; nous aurons besoin de trois sortes de caractères. Et puisque je suis déjà à vous parler du Journal, je désire que nous nous entendions à ce sujet une fois. S'il est possible, pour toutes et bien clairement, de ma part, je m'explique.

Le Journal sera publié par souscription. La publication ne commencera que lorsque le nombre des souscripteurs aura monté à-peu près à cinq cents. Il sortira deux feuilles in -4° par mois. Le prix de chaque feuille sera de deux shillings et demi. La souscription sera ouverte chez vous. Vous pourvoirez aux dépenses de l'impression, et moi, je m'obligerai non seulement de vous les rembourser mais

4. Ἀρχεῖο τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου Murray, στὸ Λονδίνο. Οἱ καταχωρίσεις οἱ ἀναφερόμενες στὴν «Ἰριδα» βρίσκονται στὸ Εὐρετήριο τοῦ Ἀρχείου κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δ. Σχι-

νᾶ, μεταγραμμένον με τρόπο πού δύσκολα θὰ ἀναγνωρίζοταν. Τὴν Λουκία Δρούλια θέλω νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ γιὰ τὴν παραχώρησι τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ.

encore de vous faire part du profit de l'entreprise par tout ce que vous me proposeriez de juste à votre avantage.

Je vous prie de me faire savoir quelle est là-dessus votre opinion et vos conditions; comme aussi de vous rappeler de votre promesse par rapport au Poème de Lord Byron et au Maître d'anglais, et de me croire tout à vous.

le 4 décembre 1818

D. Schinas

7 Cork Street

Με βάση τὰ κείμενα ἀπὸ τὸ Ἄρχειο Murray μπορούμε τώρα νὰ ἐπιβεβαιώσουμε χρονολογίες σχετικές μὲ τὴν προβλεπόμενη ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ ποὺ συμπίπτουν μὲ ὕστες ἤδη γνωρίζαμε ἀπὸ καταχωρίσεις στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ». Νὰ ξεκαθαρίσουμε ἐπίσης ὅτι οἱ διαπραγματεύσεις μὲ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο εἶχαν προχωρήσει ἱκανοποιητικά, ἐφόσον τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1819 ἀναγγέλθηκε ἡ «Ἴρις» ἀπὸ τὸν Κατάλογο τοῦ Murray — χωριστὰ ποὺ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ ἴδιου χρόνου ἀνακοινώθηκε ἀπὸ τὸν «Λόγιο Ἑρμῆ». Μὲ τὴν ἐπιστολὴ ἀφετέρου τοῦ Σχινᾶ πρὸς τὸν Murray ἀποσαφηνίζεται τὸ θέμα τοῦ ὑπεύθυνου συντάκτη ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸν Δ. Σχινᾶ καὶ παρέχονται πληροφορίες διαφωτιστικές ὡς πρὸς τὰ ἐκδοτικὰ προβλήματα⁵.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν φροντίδα γιὰ τὴν ἄρτια τυπογραφικὴ ἐμφάνιση μὲ ἐπιλογή τῶν πιὸ κατάλληλων τυπογραφικῶν στοιχείων, ὁ Σχινᾶς ἀνακοινώνει στὸν Murray τὴν πρόθεσή του νὰ στηρίζεται ἡ ἔκδοση στὸ σύστημα τῶν συνδρομῶν ἐπισημαίνοντας ὅτι δὲν θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιηθεῖ προτοῦ συμπληρωθεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν 500 περίπου συνδρομητῶν. Αὕτὴ εἶναι χρήσιμη ἔνδειξη γιὰτὶ καθὼς ἡ πληροφόρησή μας σὲ θέματα σχετικὰ μὲ τὴν κυκλοφορία, τὶς συνδρομές, τὰ τραβήγματα τῶν περιοδικῶν, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀνεπαρκής, πρόσθετα στοιχεῖα εἶναι ιδιαίτερα εὐπρόσδεκτα, ἰδίως ὅταν παρέχουν τὴν ἀκρίβεια τῶν ἀριθμῶν ὅπως γίνεται στὴν προκειμένη περίπτωση.

Συνεχίζοντας ὁ Σχινᾶς ἀναφέρεται σὲ θέματα ποὺ καλύπτουν τὴν περιοδικότητα: 1 τεῦχος τὸν μῆνα, ἀποτελούμενο ἀπὸ δύο «φύλλα» σὲ 4^ο, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιστολή του, ἀπὸ τέσσερα σύμφωνα μὲ τὸ κείμενο τῶν δύο ἀγγελιῶν, πράγμα ποὺ δείχνει πὼς ἐπακολούθησαν

5. Γιὰ τὸν Δ. Σχινᾶ, βλ. τὴν ἐργασία τῆς Ἑλ. Μπελιᾶ, *Οἱ λόγιοι ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Μιχαὴλ Γεωργίου Σχινᾶ*, «Μνημοσύνη» 2, 1968-1969, 174-218.

⁵Επίσης τοῦ Κ.Α. Βακαλόπουλου, «Συμπερωματικά στοιχεῖα γιὰ τὸν λόγιο Δημήτριο Σχινᾶ μεταξὺ 1810-1817», «Ἑλληνικά» ΚΘ', 1976, 171 ζέξ.

όρισμένες μετατροπές στα αρχικά σχέδια. Δίνει ακόμη την τιμή: $2\frac{1}{2}$ σελλίνα το τεύχος που γίνονται $3\frac{1}{2}$ στις άγγελιες, φυσικό έφόσον αυξάνει ο όγκος του τεύχους. Προσδιορίζει επίσης την οικονομική του σχέση με τον έκδοτικό οίκο αναλαμβάνοντας ο ίδιος να καλύπτει εκ των υστέρων τις έκδοτικές δαπάνες και να παραχωρεί μέρος από τα κέρδη έπειτα από κοινή συνεννόηση και συμφωνία.

Η τελευταία πρόταση συνδέεται και με το θέμα του χρηματοδότη ή των χρηματοδοτών του περιοδικού. Γνωρίζοντας τις δυσκολίες όσες αντιμετώπιζαν οι Έλληνες τής «διασποράς» που είχαν ξεκινήσει να εκδόσουν δημοσιογραφικά φύλλα, θα πρέπει να δεχθούμε ότι η τελευταία φράση στην Προκήρυξη τής «Ίριδος»: «... συνδρομή άνδρων φιλελλήνων» δεν ανταποκρινόταν μόνο στο γράμμα αλλά και στο πνεύμα. Φυσικό είναι η σκέψη να οδηγηθεί στον κόμητα Γκίλφορντ ξέροντας την σχέση του με τον Σχινᾶ αλλά και την ευρύτερη συμμετοχή του στα ελληνικά πράγματα σε τούτα τα χρόνια. Δεν είναι συνεπώς χωρίς βάση ο συλλογισμός ότι ο Γκίλφορντ ανέλαβε να ενισχύσει τον βιβλιοθηκάριο του σ' αυτή την εξέδραση, όπως δεν είναι αβάσιμη η σκέψη ότι η έκδοση του περιοδικού είχε συμπεριληφθεί στον ελληνικό προγραμματισμό του Γκίλφορντ. Προς αυτή την κατεύθυνση οδηγούν όρισμένα δεδομένα όπως θα δούμε άμέσως πιο κάτω.

Άλλο σημείο που απαιτεί κάποιον σχολιασμό, περιορισμένο αναγκαστικά και βασισμένο μόνο στα κείμενα των Άγγελιών, είναι το άναφερόμενο στους σκοπούς του καινούριου περιοδικού. Θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς ότι ο προβληματισμός των έκδοτών είναι σύμφωνος με τις γενικότερες προσπάθειες όρισμένων ελληνικών ομάδων λογίων στα χρόνια αυτά τα τόσο κοντά στην έκρηξη τής Έπανάστασης: ένημέρωση τής ξένης — τής βρετανικής στην προκειμένη περίπτωση — κοινής γνώμης για την «κατάστασιν των γνώσεων» στον ελληνικό κόσμο: για τους «άγωνας», για την «ανάγνθησιν» και επίσης προσπάθεια να προσοικειωθούν οι Έλληνες «εις την πάτριον γην τα κατά τής σοφής Ευρώπης» και μάλιστα τα κατά τής βρετανικής παιδείας. Άς σημειωθεί και τούτη η προσπάθεια των Ελλήνων όσοι αναμίχθηκαν στην έκδοση του περιοδικού ως θετικό στοιχείο προς την κατεύθυνση να διευρύνουν τον χώρο μέσα στον όποιο ένεργοΰσαν μεταφέροντας τις πολιτισμικές τους δραστηριότητες πέρα από τις γαλλικές άκτές, στην άλλη πλευρά τής Μάγχης.

Η σύντομη αυτή παρουσίαση άνέκδοτου ύλικού άναφορικά με την έκδοση τής «Ίριδος» κλείνει με έπιστολή του Δ. Σχινᾶ προς τον Χρι-

στόφορο Φιλητᾶ, χρονολογημένη στις 24 Ἀπριλίου 1820⁶. Ἔχει ἤδη διακλυθεῖ ἕνας χρόνος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγραφε ὁ Σχινᾶς στὸν Murray, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ δημοσιεύονταν στὸν ἑλληνικὸ τύπο οἱ ἀγγελίες γιὰ τὴν ἔκδοσή της ἀλλὰ ἡ «Ἴρις» δὲν εἶχε ἀκόμη κυκλοφορήσει.

[Δημήτριος Σχινᾶς πρὸς Χριστόφορο Φιλητᾶ]

Φίλτατε Φιλητᾶ,

Τόση, καλέ, σιωπή, ἀκούω νὰ μὲ λέγῃς, ὑποφέρεται; καὶ τί ἄλλο προσμένεις ἀπὸ μοναξιὰν καὶ μονάζοντα παρὰ σιωπὴν; αὐτὸς πρέπει τώρα νὰ μὲ γράφῃς συχνότερα, καὶ νὰ μὲ λέγῃς τὰ κατὰ τὸν βίον· ἐγὼ δὲ ἀπεδῶ τί; τὰ κατὰ τοὺς ἀγροὺς θέλεις; ἀλλ' οὐδὲ κἂν αὐτὰ ἔχω· ποῦ ἀκόμη φῦλλα, ἄνθη, ἀηδόνες, καὶ ὁ ἄλλος ἔρως τῆς φύσεως! μόλις τὸ ἔδαφος προσνίξει! νὰ σὲ περιγράψω λοιπὸν λακέρυζαν κορώνην καὶ τοὺς κρωγμούς της, καὶ τοῦ χειμῶνος ὅ,τι ἀκόμη ζῆ; Ἴδου ἕως τώρα ἀφ' ὅ,τι ἐσυντροφεύθηκα. Ὅθεν καλλίτερα εἶναι νὰ μὴ σιωπήσω πλέον, μόνον διὰ νὰ σ' εὐχαριστήσω εἰς τὰ περὶ τοῦ Φωτίου ἐξερευνημένα σου τὸ ἔλεγα ἀποπολλῆς ἐγὼ· ἐκεῖνη ἡ Μόσχα πρέπει νὰ ἔχῃ κάμποσα ἀξιόλογα δικὰ μας πράγματα ἔξω ἀπὸ τὰ παρὰ Matthaēi, ποῦ εἶναι ὅμως ὁ κατάλογός του; πλὴν διὰ τί καὶ ἡ καλωσύνη τοῦ Combefisiū νὰ μὴν ὑπάγῃ καὶ ὀλίγον εἴτε παρέκει, καὶ νὰ βάλῃ κοντὰ εἰς τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὰς δύο ὀμιλίας τοῦ Πατριάρχου, μήτε αὐτὰς τόσον *ingratus auctori*; τουλάχιστον τὸ ἐπιθυμοῦσα δὲν ξέρω ὅμως ἂν εἰμποροῦσεν· ἄς ἦραι δά. Θέλεις τὸν Ἐπιτάφιον; κῦτταξε! οἱ Παργινοὶ ἐστάθησαν τόσον καλοὶ, ὅπου δὲν μὲ τὸν ἐπέστρεψαν ἀκόμη. Εἶπα Παργινὸς καὶ ἐνθυμήθηκα νὰ σὲ κάμω νὰ γελάσῃς, μὲ τὴν ἐδῶ ἐλευθερίαν μου· ὄχι μόνον ἀφίνω τὰ μουστάκια, ἀλλὰ καὶ ξουραφίζω μισὰ τὰ γένειά μου, καὶ ἄλλοτε ἄλλως, ὅπως μ' ἔλθῃ· δὲν γελάς; Εἶπέ με, σ' ἔγραφα ποτὲ περὶ τοῦ Καραθεοδωρῆ, ὅτι σχολαρχεῖ τώρα εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν; ναί, καὶ ὁ σχολαρχῶν ἐπρόφερον ἤδη καὶ τὸν λόγον του, ὅπου θὰ ἰδοῦμεν καὶ εἰς τὸν Ἐρμῆν, ἂν μᾶς ἀξιώσῃ ὁ ἅγιος Θεός. Ἐτοιμάζον ὅμως νὰ ἰδῆς καὶ τὴν Ἴριν, καὶ βάστα πλέον ξυστήρας καὶ κολαπτήρας διὰ τὴν

6. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἐλλάδος, Τμήμα Χειρογράφων, Φ 25, Ἀρχεῖο Φιλητᾶ. Matthaēi εἶναι ὁ γερομανὸς ἑλληνιστῆς Christian Fr. Matthaēi (1744-1811) ἐκδότης μεταξὺ ἄλλων καὶ Καταλόγου ἑλληνικῶν κωδί-

κων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μόσχας: Index Codicum graecorum... St. Petersburg, 1780. — Ὁ François Combefis (1605-1679), ἑλληνιστῆς ἐπίσης, ἔχει ἐκδόσει ἰδίως βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς.

οάχιν της· θ' ἀρχίσω ἐντὸς ὀλίγου νὰ σὲ τὴν στέλνω κομμάτια κομμάτια.
Ἔγίαινε Φιλητᾶ μου. Ἀσπάζου με καὶ τὸν φίλον Nicoll, καὶ μὴ μὲ
λησμονῆς μὲ νέα τοῦ Κόσμου.

24 April 1820

τὸν ἐρημῆτην Δ.Γ. Σχινᾶν

Waldershare, Near Dover

Ἐκ τῆς τελευταίας φράσης τῆς ἐπιστολῆς γίνεται φανερό ὅτι τὸ περιοδικὸ ἦταν πάλι στὸ στάδιο τῆς ἐκτύπωσης ἐφόσον ὁ Σχινᾶς ἀνακοίνωνε στὸν Χρ. Φιλητᾶ τὴν προσεχῆ ἀποστολὴ του. Ἐντούτοις, οἱ ἐνδείξεις ποὺ διαθέτουμε, πρὸς τὸ παρόν, πείθουν ὅτι ἡ «Ἰρις» μπορεῖ νὰ εἶχε φθάσει καὶ πάλι στὸ τυπογραφεῖο, δὲν ἔφθασε ὅμως στὰ χέρια τῶν συνδρομητῶν⁷. Τὸ πράγμα ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Δ. Σχινᾶ πρὸς τὸν Γκίλφορντ, τοῦ Ὀκτωβρίου 1821: «...Τὸ τῆς Ἰριδος σχέδιον, μὲ λέγετε πάλιν, εἰς ἔργον διὰ τὴν δὲν ἐβάλλθηκεν; ἡ Ἰρις εἶχε καὶ αὐτὴ σκοπὸν τῆς Ἰθάκης τὴν δόξαν αὐτὴ οὔτε κατὰ τὸν Ἑρμῆν οὔτε κατὰ τὰ ἄλλα Νεο-ελληνικὰ περιοδικὰ ἔμελλε νὰ πορευέται· ἤθελεν ἔχει τόπον Edinburgh καὶ Quarterly Review διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ποτέ μου δὲν ἐτόλμησα νὰ ἰδεασθῶ, ὅτι τοιοῦτον πόνημα ἔπρεπε νὰ ἐβγαίνει ὀλόκληρον ἀπὸ τὰ μυελά μου· Ἀσώπιος, Φιλητᾶς, Θεόκλητος καὶ καθεξῆς, διδάσκαλοι τῆς Ἰθάκης σας, ἔμελλαν εἰς αὐτὸ νὰ γράφουν· οἱ δὲ ποῦ; ἐσυναθροίσθησαν;...»⁸. Πρέπει νὰ ἦταν στὰ μέσα τοῦ 1821 ὅταν ὁ Γκίλφορντ, ἀνησυχώντας γιὰ τὴν καθυστέρηση ρωτοῦσε (πάλιν) τὸν Σχινᾶ γιὰ τοιοῦτους λόγους τὸ «σχέδιον» τῆς Ἰριδος δὲν «ἐβάλλθηκεν εἰς ἔργον». Ἴσως καὶ νὰ τὸν ἐπιτιμοῦσε γιὰ τὴν ἀργοπορία καὶ γιατί εἶχε ἀναλάβει μόνος του τὸ ἔργο καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ διεκπεραιώσει. Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀπάντησις «Ποτέ δὲν ἐτόλμησα νὰ ἰδεασθῶ...». Ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Σχινᾶ, γραμμένο ὅταν ἡ Ἐπανάστασις εἶχε πάρει τὸ δρόμο της, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ περιοδικοῦ εἶχε ἀτονήσει· ἡ ἐκδοσις ποὺ εἶχε πλησιάζει τόσο πολὺ στὴν πραγματοποίησιν στὰ 1819 ἀλλὰ καὶ στὸ 1820, δὲν προωθήθηκε ὡς τὴν τελικὴ τῆς φάσιν. Στὰ 1821, ὅταν πιά ὁ Γκίλφορντ ξαναφέρνει τὸ θέμα εἶναι ἤδη ἀργὰ ἀφοῦ οἱ περισσώτεροι συνεργά-

7. Οἱ ἀναφορὰς στὴν «Ἰριδα» οἱ δημοσιευμέναι στὴν «Καλλιόπη», τχ. 1ης Μαΐου 1820, 85 καὶ 1ης Φεβρουαρίου 1821, 24, δὲν προσθέτουν τίποτε πέρα ἀπὸ ὅσα γνωρίζουμε δεδομένου ὅτι ἀνάγονται στὸ ἔτος 1819. Καὶ στίς

δύο ἄλλωστε ἐπισημαίνεται ἀπὸ τοὺς συντάκτες τῶν σχετικῶν κειμένων ὅτι δὲν εἶχαν προσωπικὴ γνῶσιν τοῦ περιοδικοῦ.

8. Στ. Φασουλᾶκης, ὁ.π., σ. 156, σημ. 2.

τες τοῦ περιοδικοῦ ἔχουν σκορπίσει καὶ βρίσκονται στὴν Ἑλλάδα συμμετέχοντας στὸν πόλεμο γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία.

Τὸ σύντομο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτῆ ἐπιστολὴ τοῦ Δ. Σχινᾶ εἶναι διαφωτιστικὸ γιὰ τοὺς συνεργάτες καὶ γενικώτερα γιὰ τοὺς κύκλους ἀπὸ τοὺς ὁποίους προῆλθε ἡ πρωτοβουλία τῆς ἔκδοσης τῆς «Ἰριδος». Ἐπίσης γιὰ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἦταν προορισμένη νὰ υπηρετήσῃ. Ὁ Ἀσώπιος, ὁ Φιλητᾶς, ὁ Φαρμακίδης, ὀνοματισμένοι ἀπὸ τὸν Σχινᾶ ὑποψήφιοι συνεργάτες τοῦ περιοδικοῦ, ὑπότροφοι ὅλοι τοῦ κόμητα Γκίλφορντ, σπούδαζαν ἤδη ἀπὸ τὸ 1819 σὲ δυτικὰ πανεπιστήμια, μελλοντικοὶ διδάσκαλοι τῆς Ἰόνιας Ἀκαδημίας⁹. Ὅλα αὐτὰ τὰ ὀνόματα καθὼς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Α. Μουστοξύδη, στὸν ὁποῖο προσγράφεται παλαιότερη ἐπιστολὴ τοῦ Σχινᾶ (24 Ἰουλίου 1818)¹⁰ καὶ ὅπου ὑπάρχει κάποια ἀναφορὰ τὴν ὁποία βάσιμα μποροῦμε νὰ θεωρή-

9. Τὴν ἐγκατάσταση τῆς Ἰόνιας Ἀκαδημίας στὴν Ἰθάκη εἶχε προκρίνει ὁ Γκίλφορντ θεωρώντας ὅτι τὸ νησί αὐτὸ ἦταν τὸ κατάλληλο γιὰ νὰ ἀναδεχθεῖ μέριμνες λειτουργίας τῆς σχολῆς. Βλ. «Λόγιος Ἑρμῆς», 1820, 372 - 373. Οἱ προθέσεις αὐτὲς δὲν εὐοδώθηκαν τελικὰ καὶ ἔτσι ἡ Ἀκαδημία ἐγκαταστάθηκε στὴν Κέρκυρα, βλ. καὶ Κ.Α. Διαμάντη, Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία τοῦ κόμητος Γκίλφορντ [Ἀνάπτυχο: «Ἑλληνικὴ Δημιουργία», ἔτ. Β', τχ. 31, 15 Μαΐου] 1949, σ. 6. — Παλαιότερα, στὰ 1815, ὁ Καποδίστριας, στὸ «Ἐπιτόμιον» του γιὰ τὴν Ἐκπαίδευσιν στὰ Ἰόνια, εἶχε προτείνει: «1. Νὰ ἰδρωθῇ εἰς τὴν Ἐπτάνησον Πολιτείαν μία καὶ μόνη ἀνωτάτη Σχολὴ δημοσίας καὶ ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐν εἶδος Πανεπιστημίου». 2. Ὡς ἔδρα τῆς Σχολῆς νὰ προτιμηθῇ ἡ νῆσος Ἰθάκη». Βλ. Ἑλ. Κούρκου, Ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ παιδεία, 1803-1822. τ. Α', 1958, σ. 159. Οἱ ἐνέργειες τοῦ Γκίλφορντ γιὰ τὴν προώθησιν τῶν σχεδίων του προκειμένου νὰ σταθεῖ καὶ νὰ λειτουργήσῃ ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία εἶναι γνωστές, ὅπως εἶναι

γνωστὸ καὶ τὸ γενικώτερο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καθὼς καὶ οἱ σχέσεις του μὲ διάφορα ἑλληνικὰ περιβάλλοντα ὥστε δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιμείνω πάνω σὲ τοῦτο τὸ θέμα. Στὰ 1819 ἐπισκέπτεται ὁ ἴδιος τοὺς ὑπότροφους του στὴν Γοττίνγη: τὴν ἐπίσκεψιν ἀφηγεῖται σὲ ἐπιστολὴ του, γραμμὴν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1819 ὁ Θ. Φαρμακίδης. Στὰ ἑλληνικὰ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς, στὸν Λόγιον Ἑρμῆ, στὴ Μέλισσα, τὸ ὄνομά του μνημονεύεται συχνά, πάντα συνδυασμένο μὲ τὸν φιλελληνισμό — τὸν ἀποκαλοῦν «μέγαν καὶ λαμπρὸν φίλον τοῦ δυστυχοῦς ἡμῶν γένους» — καὶ τὶς προσπάθειές του γιὰ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν. Ἡ δημοσίευσιν τῆς ἀνέκδοτης ἀλληλογραφίας Σχινᾶ καὶ Γκίλφορντ στὴν ὁποία ἀναφέρεται ὁ κ. Στερ. Φασουλᾶκης, ὅ.π., σ. 157, θὰ εἶναι διαφωτιστικὴ γιὰ τὶς σχέσεις τῶν δύο ἀνδρῶν ἀλλὰ καὶ γιὰ θέματα σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Γκίλφορντ καὶ τὴν προσωπικὴ συμβολή σ' αὐτὸ τοῦ Σχινᾶ καὶ ἄλλων Ἑλλήνων.

10. Στ. Φασουλᾶκης, ὅ.π., σ. 154, σημ. 2.

σουμε σχετική με την Ἀγγελία τῆς «Ἴριδος», ἐνισχύουν τὸν συλλογισμό ὅτι ἡ ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ περιλαμβανόταν στὸν γενικώτερο προγραμματισμὸ τῆς Ἰόνιας Ἀκαδημίας. Ὅτι ξεκίνησε συνεπῶς ἂν ὄχι μὲ τὴν πρωτοβουλία πάντως μὲ τὴν ἐνθάρρυνση καὶ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Γκίλφορντ μὲ ἐπιδίωξη νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοὺς εὐρύτερους σκοποὺς τῆς, νὰ προβάλλῃ καὶ νὰ συμπληρῶνῃ τὸ ἔργο τῆς: «... ἡ Ἴρις εἶχε καὶ αὐτὴ σκοπὸν τῆς Ἰθάκης τὴν δόξαν...». Γι' αὐτὸν τὸ λόγο πιθανῶς προκρίθηκε ὁ καθαρὰ φιλολογικὸς προσανατολισμὸς τῆς «Ἴριδος», σύμφωνα μὲ τὸ εἶδος τῶν βρετανικῶν προτύπων στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται ὁ Σχινᾶς, δηλαδὴ τῆς Edinburgh καὶ τῆς Quarterly Review¹¹.

Αἰκατερίνη Κουμαριανού

11. Ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» ὀφείλει ἐν πολλοῖς τὴν ἔκδοσή του στὴν Φιλολογικὴ Ἑταιρεία τοῦ Βουκουρεστιοῦ, τῆς ὁποίας πρῶτος γραμματέας στάθηκε ὁ Γεώργιος Σχινᾶς. Τὸ ἔργο

τῆς ἐπρόκειτο νὰ προβάλλῃ τὸ περιοδικό τοῦ Ἀνθιμου Γαζῆ, σύμφωνα μὲ τὴν συνήθεια οἱ φιλολογικὲς ἐταιρεῖες νὰ διαθέτουν τὸ δικό τους δημοσίευμα.